

ційного, міжнародного публічного, судоустрою, власне кримінального процесу). Це дає змогу вивчати їх, враховуючи тісний взаємозв'язок з іншими правовими інститутами та нормами відповідних галузей права, постійно мати на увазі їх функціональне призначення;

– актуальним є дослідження імунітетів посадових осіб, які виконують особливі за вагою та значенням функції в державі, імунітетів представництв та представників іноземних держав і міжнародних організацій в Україні.

Література

1. Конституція України: Основний Закон. – К., 2002. – 53 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К., 2002. – 215 с.
3. Право Совета Европы и Россия: Сб. док. и материалов. – Краснодар, 1996. – 181 с.
4. Руднев В.И. Иммунитеты от уголовного преследования // Журн. рос. права. – 1998. – № 7. – С. 36-41.
5. Руднев В.И. Иммунитеты в уголовном судопроизводстве // Рос. юстиция. – 1996. – № 8. – С. 28.
6. Мирошник С.В. Правовые стимулы в российском законодательстве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 1997. – 33 с.
7. Акутаев Р.М. Некоторые аспекты борьбы с искусственно-латентной преступностью // Гос. и право. – 1999. – № 3. – С. 50-51.
8. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. – М., 1996. – 201 с.
9. Удалова Л. Иммунитет у кримінальному процесі України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 73-79.
10. Волкотруб С. Інститут імунітету в кримінальному судочинстві // Право України. – 2002. – № 3. – С. 121-127.
11. Добкін М. Гарантії забезпечення статусу народного депутата України // Право України. – 2003. – № 11. – С. 122-128.
12. Григоренко А. Гарантії здійснення повноважень народним депутатом України // Право України. – 2004. – № 5. – С. 116-121.

УДК 35.072.2(477)

В.В. Тароева

СТАНОВЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Державний механізм України виражається в системі різних державних інститутів, існування яких обумовлено різноманітними політичними, соціально-економічними і гуманітарними факторами. Темпи суспільного прогресу пов'язані з ефективністю функціонування цього механізму, який вимагає постійного вдосконалювання, розробки нових його складових.

Громадянське суспільство та властива йому людина правової держави, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека гарантуються всіма інститутами і ресурсами державної влади. У свою чергу, права та свободи людини визначають зміст державної влади, цілеспрямовану діяльність її органів і посадових осіб.

Розвиток державності України актуалізує необхідність відповідного наукового забезпечення, інституалізації влади і правової регламентації її здійснення. Формування контрольної влади в системі державної влади пов'язане з усвідомленням необхідності розвитку підконтрольності інститутів будь-якій публічно-владній діяльності. З огляду на особливість і важливість контролю у функціонуванні державної влади, доцільно виділити його в окремий вид і розрізнити по основних напрямках та інституціях держави. Виділення контрольної влади в окрему гілку дозволяє розглядати систему державної влади в контексті ефективного її здійснення перш за все Конституційним Судом України, прокуратурою, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Рахунковою Палатою України, Антимонопольним комітетом України, Національною Радою України з питань телебачення й радіомовлення, а також деякими іншими органами державної влади.

Контроль у сфері державної влади досліджують багато які вчені, насамперед юристи, політологи і соціологи, у різних аспектах проблем публічно-владної діяльності, але контрольна гілка державної влади досліджується не багатьма вченими. У контексті цих проблем багато дослідників частково розвивають сутність поняття «влада» (А. Авторханов, Г. Бержерон, Т. Болл, М. Вебер, Е. Вятр, Н. Нижник, В. Халіпов, Ю. Шемшученко, Е. Шестопад). У деяких роботах контроль тільки констатується як форма державної влади (В. Борденюк, В. Кравченко, В. Погорілко, Ю. Тихомиров, В. Чиркін, В. Шаповал). З різних позицій у роботах багатьох авторів фрагментарно досліджується державний контроль і контроль у сфері здійснення різних видів державної влади (Ю. Оборотов, С. Алексєєв, Б. Чичерін, А. Венгеров, В. Авер'янов, О. Андрійко, Д. Бахрах, В. Іванов, Я. Мазур, М. Студенікіна, Ф. Шелюто). При дослідженні надвідомчого та міжгалузевого контролю особлива увага приділяється конституційному контролю (Ю. Грошевий, В. Скоромоха, В. Стефанік, В. Шаповал) та контрольній діяльності прокуратури (В. Гаращук, Ю. Грошевий, М. Косюта, М. Руденко, В. Тацій, І. Шахов, Є. Щоріна).

Здійснення контролю як суспільно значущої функції становить сутність поняття «контрольна влада». Що стосується контролю як функції контрольної влади, то його місією є не тільки процеси, спрямовані на одержання та осмислення інформації щодо суспільних відносин, а також і відповідні вольові процеси стосовно впровадження, збереження, зміни певного режиму цих суспільних відносин.

Аналіз чинної Конституції України дозволяє стверджувати іманентність їй ідеї контрольної влади. Ця ідея міститься в контексті, але тенденція свідчить, що згодом вона може бути виражена буквально. Одночасно певною мірою її інститутами та інституціями, вже притаманними сучасній конституційній моделі, є Конституційний Суд України, прокуратура, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рахункова Палата України, Антимонопольний комітет України, Національний рада України з питань телебачення й радіомовлення, а також інші органи державної влади. Усвідомлення іманентності контрольної влади суб'єктами політичних відносин, точніше законодавцем і суб'єктами зако-

подавчої ініціативи, спонукає їх до відповідного інституціонального розвитку держави.

Основною формою здійснення контрольної влади є відповідні акти. Акти інституцій контрольної влади не можуть бути нормативно-правовими актами «позитивної» нормотворчості. Це означає, що відповідні акти інституцій контрольної влади мусять призначатися тільки для впливу на дії підконтрольного органу, в тому числі й на сферу його нормотворчості. Цей вплив як вияв контролю (контрольної влади) перш за все призначений окреслити відповідність праву, точніше Основному Закону, і спрямовувати до такої відповідності акти інших інституцій системи органів здійснення публічної влади. Результатом здійснення контрольної влади може бути тільки скасування підконтрольних нормативних актів.

Контрольна влада, яка представлена вищими державними органами зі специфічними повноваженнями, повинна бути незалежною від інших гілок влади.

Контрольна влада поступово формується в самостійну гілку державної влади, в якій існують особливі органи держави. Специфіка цієї гілки влади полягає в тому, що її органи розосереджені й кожен з них здійснює часткову функцію загальнодержавного контролю.

Становище органів контрольної влади є своєрідним. Вони не створюють загальних норм поведіння, не займаються безпосередньою виконавчою діяльністю. Основне завдання органів контрольної влади – встановлення фактів порушень закону, а в ряді випадків – несумлінності, недоцільності, складання акта про порушення, подання доповіді відповідному органу або звернення до суду.

Органи контролю займаються лише розслідуванням, перевіркою, вивченням стану справ і не мають права втручатися в оперативну діяльність інших органів держави, підприємств, установ. До порушників необхідних заходів вживають уповноважені на те інші державні органи. Розслідуючи ті або інші порушення, органи контролю можуть викликати посадових осіб для давання пояснень, мають право вимагати подання будь-яких документів.

Контрольні органи при здійсненні своєї діяльності керуються Конституцією України, нормативно-правовими актами, а також законами України. У професійно-юридичному аспекті контрольну діяльність кваліфікують як різновид правозастосовної діяльності [1]. Специфіка контрольної діяльності як творчої організаційної діяльності вторинного (похідного) характеру дає можливість відокремити її від інших функцій управління не тільки в науковому, але і в організаційному плані. Контрольна діяльність покликана вирішувати широке коло питань: установити фактичне виконання заданого управлінського рішення в організаційній виконавчо-розпорядницькій діяльності підконтрольного об'єкта, дати правильну суспільно-політичну й спеціально-юридичну оцінку, прийняти ефективне рішення із вдосконалювання діяльності підконтрольного об'єкта, домогтися оперативного, найбільш повного і якісного виконання ухваленого рішення. Контрольна діяльність, сполучаючи риси розпорядницького і юрисдикційного способів, може виступати у формі регулятивних і охоронних правовідносин [2].

Контрольна діяльність ґрунтується на певних принципах, таких як: об'єктивність, дієвість, гласність, систематичність, регулярність [3].

Здійснення контрольної діяльності можна розглядати відповідно до такої класифікації.

За органами, які здійснюють контрольну діяльність (ці органи вже були перераховані).

За сферою діяльності, яка підлягає контролю: відомчий; міжвідомчий; надвідомчий.

За формами його проведення: перевірка виконання; ревізії; витребування звітів та ін. [4]

Державний контроль є традиційним і найдетальніше вивченим засобом забезпечення законності й дисципліни в процесі реалізації державної влади [5].

Процедуру проведення контролю можна кваліфікувати на основі з'ясування основних етапів (стадій) контрольного виробництва. Серед них виділяють: вибір об'єкта контролю; визначення мети та прийомів контролю; визначення кола контролюючих суб'єктів, які братимуть участь у здійсненні перевірок; прийняття рішень щодо проведення контролю; організаційні дії, пов'язані з ознайомленням з існуючою інформацією про об'єкт контролю; вибір методів контролю; аналіз і встановлення фактичного стану об'єкта контролю; ухвалення рішення за результатами контролю; інформування відповідних органів; виконання рішень, прийнятих за результатами перевірок.

Важливе місце у сфері здійснення контрольної гілки влади займає фінансовий контроль. Він виступає як один із видів державного контролю за утворенням, розподілом та використанням усіх ресурсів фінансової системи держави. Фінансовий контроль є одним із елементів управлінського циклу. Він становить собою систему спостереження, порівняння та аналізу функціонування певного суб'єкта з метою оцінки обґрунтованості та ефективності управлінських рішень, виявлення ступеня їх реалізації, ліквідації відхилень фактичних результатів від встановлених завдань, запобігання помилкам у роботі, перевірку фінансових обов'язків перед державою, перевірку дотримання правил фінансових операцій, запобігання та усунення порушень фінансової дисципліни. Контроль є невід'ємним елементом управління грошовими потоками державних коштів, що здійснюється з метою забезпечення доцільності та ефективності фінансових операцій [6].

Необхідною умовою здійснення ефективного контролю є чітка правова регламентація всіх аспектів контрольної діяльності: встановлення правового статусу контролюючих органів, визначення меж та методів здійснення контролю, а також розроблення чіткої і зручної для практичного втілення класифікації даної форми фінансового контролю за різними критеріями. Виділяють такі форми фінансового контролю, як: зовнішній та внутрішній фінансовий контроль, попередній, поточний та наступний фінансовий контроль [7].

На сьогодні існує гостра потреба у фундаментальних комплексних дослідженнях фінансового контролю.

Для демократичних держав характерною є велика увага вчених і політиків до проблем удосконалювання і посилення контролю у сфері державної влади. Це

пояснюється тим, що контроль за суспільними процесами, точніше підконтрольність державній владі, є однією з невіддільних цінностей демократичної форми організації суспільства. Це супроводжується низкою факторів.

По-перше, інститут контролю – невіддільний елемент правової держави, важливий гарант верховенства права, умова і показник функціонування суспільства.

По-друге, інститут контролю – невіддільний елемент механізму поділу влад та системи «стримувань та противаг».

По-третє, інститут контролю є способом виявлення і подолання в державі міжінституціональних суперечностей та розбіжностей.

По-четверте, інститут контролю виконує роль механізму захисту особи від зловживання посадовими повноваженнями.

По-п'яте, інститут контролю є здійсненням влади народом безпосередньо і способом забезпечення основних прав та свобод людини й громадянина, фактором забезпечення верховенства права і перетворення Основного Закону на діюче право.

По-шосте, інститут контролю є засобом самообмеження людини, народу в інтересах суспільства.

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні існує контрольна гілка державної влади. Специфіка цієї гілки влади полягає в тому, що її органи здійснюють функцію загальнодержавного контролю, який є важливим в її діяльності.

Розвиваючи конституційну і нормативну базу контрольної діяльності, можна створити ефективну систему контролю в Україні.

Правове забезпечення системи контрольної влади в Україні засноване на численних законодавчих актах, які регулюють окремі види контрольних органів. Немає єдиного акта, який би охоплював усі галузі діяльності держави щодо здійснення контрольних повноважень. Нині постала потреба в правовому регулюванні особливостей контрольної влади, у прийнятті Закону України «Про систему контролю й контрольної влади», що забезпечить виконання ефективного контролю у сфері здійснення різних напрямів державної влади.

Література

1. Студеникина М.С. Государственный контроль в сфере управления. – М.: Наука, 1974. – С. 10-34.
2. Горшенев В.М., Шахов И.Б. Контроль как правовая форма деятельности. – М.: Юрид. лит., 1987. – С. 35-56.
3. Кивалов С.В. Государственное управление обществом. – О.: Астропринт, 2003.
4. Користін О., Клименко А. Ревізія як форма фінансового контролю // Право України. – 2007. – № 2. – С. 62.
5. Сушко Л. Зміст контрольної діяльності органів державної влади // Право України. – 2006. – № 11. – С. 119.
6. Горун О.В. Суть і призначення фінансового контролю // Проблеми фінансового права. – Чернівці: Рута, 1996. – Вип. 1. – 268 с.
7. Ославський М. Особливості здійснення фінансового контролю в процесі виконання Державного бюджету України // Право України. – 2007. – № 6. – С. 58.